

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงสถานภาพชีวิตของกลุ่มคนจนในเขตเมือง สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา ภาวะความทุกข์ยากในการดำรงชีวิตในชุมชนเมืองในมิติต่างๆ รวมทั้งแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อให้มีชีวิตที่ดีและมีคุณภาพ ใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและครอบคลุม โดยใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เลือกกลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกรในชุมชนบ่อนไก่-ท่ายาง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นบริบทในการศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนรอยต่อระหว่างเขตเทศบาลนครหาดใหญ่กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คอหงส์ และเป็นบริเวณรองรับขยะของเมือง รวมทั้งเป็นชุมชนที่ปลอดปัญหายาเสพติด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สหวิทยาการที่หลากหลาย เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในมิติต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ่อนไก่-ท่ายางเป็นชุมชนแออัดที่มีสภาพบ้านหนาแน่นปานกลาง ตั้งอยู่ในที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ห่างจากเขตปกครองของเทศบาลนครหาดใหญ่เพียงทางรถไฟคัน ระยะ 20 เมตร มีจำนวนครัวเรือนจากการสำรวจในเดือนมีนาคม 2545 จำนวน 97 ครัวเรือน กำเนิดของชุมชนเกิดจากการรวมตัวของคนหลายกลุ่ม ประกอบด้วย คนไทยดั้งเดิมจากคาบสมุทรมลายู คนไทยเชื้อสายจีนจากอำเภอเบตง จังหวัดยะลา และกรรมกรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อพยพมาอาศัยอยู่ด้วยเหตุผลทางการเมือง การขยายโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาของเมือง เหตุผลทางเศรษฐกิจและครอบครัว กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีที่สุดในเชิงเปรียบเทียบมีปฏิสัมพันธ์ (Social Interaction) กับคนในชุมชนน้อยกว่ากลุ่มคนไทย กลุ่มอาชีพของคนในชุมชนแบ่งเป็น อาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และเลี้ยงสุกร โดยการประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ ในแต่ละครัวเรือนจะมีการประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ

กลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกร เป็นกลุ่มย่อยที่อยู่ในชุมชน (ครัวเรือนที่เลี้ยงสุกรมีประมาณ 1 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน) แต่เป็นกลุ่มหลักที่ทำให้ภาพรวมของชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และถือเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน นอกจากนี้ การอพยพเข้ามาของกลุ่มนี้ถูกกำหนดอาณาเขตไว้อย่างชัดเจนให้ต้องอยู่ชายขอบเมืองเท่านั้น ด้วยเหตุผลว่าเป็นงานที่สกปรกและน่ารังเกียจ ทั้งกลิ่นและความเปรอะเปื้อนของเศษอาหาร ส่วนการดำรงอยู่ของอาชีพตั้งอยู่บนเงื่อนไขของความเป็นเมืองธุรกิจและเมืองท่องเที่ยวของอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งดูเหมือนว่าเมืองได้หลอเลี้ยงคนกลุ่มนี้ทางด้านวัตถุดิบ ส่วนคนกลุ่มนี้ก็ทำหน้าที่เป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรเมือง

อนึ่ง ลักษณะของงานอาชีพนี้ต้องใช้ แรงงานอย่างเข้มข้น (Labor Intensive) นับแต่กระบวนการเก็บและเตรียมอาหาร จนถึงการเลี้ยงสุกร ทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้าถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านการพักผ่อนหย่อนใจและการดูแลสุขภาพอนามัยที่เหมาะสม อีกทั้งการก้าวพ้นจากอาชีพก็เป็นไปได้ยาก เนื่องจากเป็นกลุ่มอาชีพที่มีทักษะต่ำ (Unskilled Labor)

จากการศึกษาพบว่า คนจนเมืองกลุ่มนี้มีภาวะความทุกข์หรือความยากไร้จากการเป็นคนชายขอบอยู่ในประเด็นใหญ่ๆ คือ (1) ไร้สิทธิในเรื่องที่อยู่อาศัย (2) ไร้สิทธิในการเข้าถึงการใช้สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกับกลุ่มอื่นในสังคม เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน (3) ไร้สิทธิในเรื่องการศึกษาของบุตร (4) ความยากไร้ในทรัพย์สินเงินทอง (5) ปัญหามลพิษ ทั้งในด้านอากาศ ขยะ น้ำ และเสียง (6) ปัญหาในการประกอบอาชีพ เช่น ราคารับซื้อสุกรต่ำกว่าสุกรที่เลี้ยงในฟาร์มใหญ่ เพราะความแตกต่างของการเลี้ยงและการให้อาหารทำให้สีสันของเนื้อสุกรที่เลี้ยงในฟาร์มเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากกว่าสุกรที่เลี้ยงโดยเศษอาหาร และ (7) การถูกละเลยจากหน่วยงานของรัฐ เช่น อบต. สาธารณสุข ปศุสัตว์ ฯลฯ เนื่องจากการเป็นชุมชนชายขอบทำให้ไม่มีหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบอย่างชัดเจน อีกทั้งเป็นชุมชนที่ไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และการไม่มีทะเบียนบ้านถาวรยิ่งทำให้ชุมชนไม่ได้รับการเหลียวแล เพราะไม่มีผลประโยชน์ในการเป็นฐานเสียงใดๆ ให้กับกลุ่มการเมือง

อย่างไรก็ดี ด้านสว่างของคนในกลุ่มอาชีพนี้และคนในชุมชนคือ มีทุนทางสังคมที่แข็งแกร่ง แม้ว่าจะขาดสิทธิและเงิน แต่ไม่ขาดพลังในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องสิทธิเช่าที่ดินในที่อยู่อาศัย การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน การจัดเวรยามเพื่อดูแลสวัสดิภาพของคนในชุมชน และการปลดปล่อยปัญหาเสพติด ซึ่งพลังของชุมชนล้วนมีส่วนทำให้กิจกรรมกลุ่มมีพลังขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและทำให้ชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน